

БИЛИМ БЕРҮҮДӨГҮ КРЕДИТТИК СИСТЕМАНЫ УЮШТУРУУ МАСЕЛЕЛЕРИ

Абдрашев А. Б., Алыбаев К. С.

Ажыбаева З. А.

ЖАМУ, Жалал-Абад ш.

Бүгүнкү күндөгү билим берүүнүн дүйнөлүк алкагына кирүү шартында жогорку окуу жайларындагы окутууну кредиттик системага өткөрүү негизги өзөк болуп саналат. Кредиттик система окуу процессин жана финансылык чөйрөнүн бардык тармактарын камтыгандыктан педагог - окумуштуулардын, саясатчылардын, финансистердин, илим изилдөөчүлөрдүн көңүлүн буруп бул системаны ишке ашыруу боюнча бир топ пикирлер жаралууда. Бул система билим берүүдө окутулуп жаткан предметтерди салыштыруу зарылчылыгынан келип чыккан. Кредиттик система - XIX кылымдын акыркы жылдарында (1869-ж) биринчи жолу Америка Кошмо Штатында Гарвард университетинин президенти Чарльз Элиот тарабынан киргизилип 10 жыл аралыгында жогорку билим берүү системасына жайылтылган. 1892-жылдан баштап кредиттик системаны жайылтуунун экинчи этабы башталган. Билим берүүнүн улуттук комитети кредиттерди колледждерде гана эмес орто мектептерде колдонуу жана бакалавр, магистр, доктор даражаларынын көлөмүн кредиттер аркылуу баалоо чечимин кабыл алган. Кийинчерээк бул түшүнүк өркүндөтүлүп, өзгөрүлүп отуруп Европалык мамлекеттерге келген. Европада кредиттер системасы Улуу Британияда, Скандинавия мамлекеттеринде жана Италияда, Бельгияда кеңири тараган. Ал эми Борбордук Азия мамлекеттерине бул система билим берүүдөгү чоң бурулуш катары кабыл алынып, ар кандай багытта колго алынууда. Азыркы учурда дүйнө жүзүндө колдонулуп жаткан кредиттик системанын төмөнкүдөй түрлөрүн атоого болот:

1. Болон процессинин шартында бирдиктүү Европалык кредиттердин трансфердик системасы (ЕКТС) (ECTS-англис тилиндеги варианты) (Europe Credit Transfer System). Бул кредиттерди которуунун Европалык системасы деп которулуп өз ичине баалоонун (A-FX) формасын да алып жүрөт, мындан сырткары бул система өз ара келишимдерди түзүү, маалыматтардын пакеттерин чыгаруу ж.б. жумуштарды аткарууну талап кылат.
2. ЕКТСтин айрым шарттарын жөнөкөйлөштүрүү менен UCTS (University Credit Transfer System) колдонулат. Бул система UMAP - University Mobility in Asia and Pacific (университетская мобильность в Азии и Тихоокеанском регионе) уюмунун алкагында уюштурулган Уюм 1991-жылы уюштурулуп студенттердин мобилдүүлүгүн жана өз ара алмашуу процесстерин жөнгө салуу, окуу жайлардын кызматташтыгын камсыз кылуу максатында уюштурулган. UMAP ка кирген мамлекеттер: Австралия, Бруней, Камбоджа, Канада, Чили, Фиджи, Гаум, Гонконг, ЮАР, Индонезия, Япония, Корея, Лаос, Малайзия, Мексика, Монголия, Мьянмар, Непал, Жаңы Зеландия, Жаңы Гвинея, Кытай, Филиппин, Россия, Сингапур, Шри-Ланка, Тайвань, Таиланд, АКШ, Вьетнам.
3. АКШнын кредиттик системасы (USCS-US Credit System жана кредиттер системасынын тобу (группасы) CATS- Credit Accumulation and Transfer Scheme/ System (схемы / системы накопления и передачи кредитов). Бул система жогорудагы кредиттерден айырмаланып топтолмо кредиттерге негизделген. Башкача айтканда билим берүүнүн негизин топтолмо кредиттер түзөт.

Жогорудагы маселелерден улам кредиттик система жөнүндө төмөнкүдөй жыйынтыкка келүүгө болот:

1. Дүйнөлүк билим берүүдө кредиттик системанын бирдиктүү программасы жок

2. Кредиттик системанын көп түрдүүлүгүнө карабастан бардыгын бириктирип турган негиз - кредиттер болуп саналат.
3. Кредиттердин сааттык көлөмдөрү да ар кандай болушу мүмкүн.
4. Ар бир мамлекет дүйнөлүк билим берүү мейкиндигине кредиттик системаны колдонуу аркылуу кирүү мүмкүнчүлүгүнө ээ. Мындай шартта башка мамлекеттердин кредиттик системасын көчүрүп алуу максатка ылайыксыз. Мамлекет өзүнүн өзгөчөлүгүнө жараша өздүк кредит системасын иштеп чыгышы да мүмкүн. Бирок бул системада дүйнөлүк масштабда колдонулуп жаткан системанын принциптери сакталууга тийиш.

Кредиттик системанын маани-маңызы, аны ишке ашыруунун жол-жоболору да ар кандай багытта жүргүзүлүүдө. Кредиттик система - ар бир окутулган дисциплинанын зачеттук бирдиктерге ээ болушу. Ал бирдиктер зачеттук балл менен бааланат. Кредиттик саат - академиялык сааттан айырмаланат. Кредиттик сааттарды шарттуу түрдө үчкө бөлүү максатка ылайыктуу: контактык саат, контактык эмес саат, баалоочу сааттар. Студент менен окутуучунун дисциплина боюнча аудиторияда окуп-үйрөнүүгө кетирген убактысы контактык саатты түзөт. Ал эми студенттин өз алдынча иштөөсү, курстук иш, квалификациялык иштер боюнча аткарылуучу тапшырмаларга кетирилген убакыт ченеми контактык эмес сааттын көлөмүн түзөт. Баалоочу сааттарга консультация, студенттин билимин текшерүүгө кеткен убакытты (аралыктан текшерүү, жыйынтыктоочу текшерүү, сынак, тест алуу, модуль алуу, зачет алуу, ж.б) киргизүүгө болот. Кредит – сааттардын көлөмүнүн жетишүүсү аркылуу гана студент илимий даража ыйгаруу боюнча диплом алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болот. Кредит сааттар - студенттердин билим алууга кеткен убакыт ченеми ал студенттердин билим деңгээлин, предметтердин жөнөкөй татаалдыгын көрсөтө албайт жана адистик боюнча билим алууда окутулуучу предметтердин негизги жана кошумча предметтер кайсылар экендигин да аныктап бере албайт. Кредиттерди негизинен эки түргө бөлүүгө болот: топтомго жана трансфердик. Биринчи учурда кредиттер окуу процессинде топтолот. Экинчи учурда жылдык (семестрдик) окуу жүктөмдөр аркылуу аныкталат. Трансфердик кредиттер негизинен ЖОЖдор арасындагы ачыктыкты көрсөтөт. Башка окуу жайдан, чет мамлекеттен которулуп келген студенттердин окуу планындагы окулган предметтер, алардын ичинен кайсы дисциплиналар негизгилер экендиги айкын болуп турат. Топтомго кредиттер жогорудагылардан айырмаланып кредиттерди узак убакытка чейин топтоо мүмкүнчүлүгүн түзөт. Маселен, студент бакалавр даражасын 3-4 жылда эмес 6 жылда алышы мүмкүн, ал студенттин акы төлөө мүмкүнчүлүгүнө жараша да болот. Үзгүлтүксүз билим берүү көз карашында алып караганда топтомго кредиттерге артыкчылык берүүгө болот. Учурда кредиттик системага өтүү боюнча колдонууга сунушталып жаткан ЕКТС ти Европалык мамлекеттер анын ичинде коңшулаш мамлекеттерибиз (Россия, Казакстан) бул багытта бир топ алгылыктуу иштерди аткарып жатышат. Кыргызстанда да бул процесс мыйзамдуу түрдө (КРнын өкмөтүнүн 2010-жылы кабыл алынган чечиминин негизинде) башталды жана билим берүүнүн Эл аралык мейкиндигине кирүү аркылуу 2012-2013-окуу жылында жогорку кесиптик билим берүүнүн эки баскычтуу системасын киргизүү жана бакалавр, магистр багытында билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын макетин түзүп, бекитүү максатын көздөдү. Бирок бул багытта республиканын аймагындагы окуу жайларда өткөрүлүп жаткан семинар-тренингдер, конференциялар сан жагынан көп болгону менен алардын практикалык жагы алгылыктуу болбой келүүдө. Алсак, бакалавр даражасына ылайык түзүлгөн мамлекеттик стандарттын жоктугу, окуу пландарынын туруктуу болбогондугу, типтүү окуу программаларынын иштелбей жаткандыгы, кредиттик сааттардын ченеми, бир

семестр ичинде окутулуучу дисциплинанын саны, курстун нормалдуу жүктөмү боюнча сунушталган бирдиктүү көрсөтмөлөрдүн жоктугу. Билим берүүдөгү ушул сыяктуу проблемаларды чечүүдө өлкөбүздүн шартына ылайык бирдиктүү кредиттик системаны иштеп чыгуу үчүн төмөнкү иш-чараларды тез аранын ичинде колго алуу зарыл:

- Өлкө аймагындагы кредиттик системаны киргизүүгө кызыкчылыгы бар уюмдардын, грант берүүчүлөрдүн координациялык кеңешин түзүү жана ал кеңеш мамлекеттик деңгээлде кредиттик системанын саясатын жүргүзүү мүмкүнчүлүгүнө ээ болууга тийиш.
- Кредиттик системанын өзөгүн түзгөн, аныктоочу векторлорду так аныктоо менен системаны иштеп чыгуу жана аны академиялык коомчулуктун талкуусунан өткөрүү зарыл.
- Кредиттик системаны ишке ашырууда КРнын билим берүү мыйзамдарынын жана КРнын өкмөтүнүн билим берүүдөгү жоболорунун чегинде кредиттик технологиялардын үлгүлөрүн иштеп чыгып тиешелүү мекемелерге жайылтуу.

Бүгүнкү күндө Кыргыз республикасынын Жогорку жана орто окуу жайларында билим берүүнү кредиттик системага өткөрүүдө ЕКТС программасы сунушталып келе жатат. Бул программа Европалык мамлекеттердин бардыгында бирдей деңгээлде колдонулбай ар кандай пикирлерди жаратып келүүдө. Бул карама-каршылыктарды жоюу жана бирдиктүү окутуу программасын түзүү максатында ЕСТСтен ЕСА (European credit accumulation) топтомго кредиттик системага өтүү мүмкүнчүлүгү каралууда. ЕСА га (топтомо кредиттик системага) өтүү милдеттеринин негизин төмөнкү принциптер түзөт:

- мамлекеттин жана ЖОЖдордун билим берүү саясатында автономдуулуктун сакталышы
- колдонулуп жаткан билим берүү системасынын жана квалификациялардын тунуктугун, ачыктыгын Эл аралык деңгээлде камсыз кылуу
- кредиттик система колдонууга мүмкүн болгон же болбогон жагдайлардын улуттук билим берүү системасы менен шайкеш келүүсү
- жогорку билим берүүнүн түрдүү программаларына жана формаларына (күндүзгү, кечки, сырттан, дистанттык) колдонуу мүмкүнчүлүгү, үзгүлтүксүз билим берүү концепциясын колдоо
- ЕСТС системасынын механизмдерин мүнөздөмөлөрүн: кредиттер, эл аралык зачетторду которуу, маалымат пакеттерин даярдоо, билимдерди баалоонун катталышы ж.б.

Мына ушундай принциптердин негизинде билим берүүнүн кредиттик системасынын колдонулушу, кредиттик система учурундагы студенттердин билимдерди өздөштүрүүсү, компетенциялардын калыптануу деңгээли, кредиттердин аткарылышын көзөмөлдөөнүн формалары аныкталат.

Билим берүүнүн дүйнөлүк мейкиндигине кирүүнүн бирден бир жолу кредиттик системаны ийгиликтүү ишке ашырып, ага тиешелүү болгон кредиттик технологияны түзүп чыгуу.

Адабияттар:

1. Уметов Т.Э. Современные образовательные технологии как одно из условий вхождения Кыргызстана в мировое образовательное пространство Бишкек,2002.
2. Бообекова.К. Болонья процесси жана кредиттик система. Бишкек,2005-ж.
3. Коршунов С.В Подходы к проектированию образовательных стандартов в системе многоуровневого инженерного образования: Материалы к 6 засед. Методол. Сем.29 марта 2005г –М: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2005.

4. Методические рекомендации по проектированию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования на основе компетентностного подхода и конструированию на их основе учебных планов и программ в вузах кыргызской республики. Издание 2, Бишкек-2012.